

2. TÜRK VERGİ SİSTEMİNİN TARİHSEL EVRİMİ

Soru: “Bir ülkenin vergi sistemi tarihinden bağımsız olarak anlaşılabilir mi?”

- Osmanlı’da aşar (öşür), ağnam gibi tarımsal vergilerin ağırlığı, ekonominin büyük ölçüde tarıma dayandığını göstermektedir.
- Orta Çağ Avrupa’sında gümrük ve ticaret vergilerinin önem kazanması, şehir ekonomilerinin ve ticaret yollarının güçlenmesiyle ilişkilidir.
- Petrol zengini bazı Körfez ülkelerinde uzun süre gelir vergisinin olmaması, devlet gelirlerinin doğal kaynak rantına dayanmasının sonucudur.
- Avrupa ülkelerinde güçlü gelir vergisi ve KDV yapısı, gelişmiş piyasa ekonomisi ve sosyal devlet modelinin finansman ihtiyacını yansıtır.
- ABD’de teknoloji şirketlerinin ve çok uluslu firmaların vergi tartışmalarının merkezinde olması, dijital ekonomi ve küresel şirketlerin ekonomideki ağırlığını gösterir.
- Çin’de ise dolaylı vergiler ve üretim üzerinden alınan vergilerin önemli paya sahip olması, ihracata dayalı sanayi üretimi üzerine kurulu ekonomik modelle ilişkilidir.

Osmanlı Vergi Sistemi

Tarımsal ekonomi temelli yapı: Devlet gelirlerinin büyük kısmı tarımsal üretim üzerinden alınan vergilerden oluşuyordu.

Önemli vergiler

- **Aşar (Öşür):** Tarımsal üretimin yaklaşık onda biri oranında alınan ürün vergisi.
- **Cizye:** Gayrimüslim erkek nüfustan alınan baş vergisi.
- **Haraç:** Toprak üzerinden alınan vergi.
- **Tımar sistemi:** Vergi toplama yetkisinin merkezi bürokrasi yerine sipahilere bırakılması.

Peki ya başka?

- **Ağnam vergisi:** Koyun ve keçi gibi küçükbaş hayvanlar üzerinden alınan bir vergiydi. Örneğin bir köylünün sahip olduğu koyun sayısı arttıkça ödediği vergi de artardı.
- **Bac Vergisi:** Pazarlarda ve ticaret yollarında alınan bir tür ticaret vergisiydi. Esnafın pazarda satış yapabilmesi için bu vergiyi ödemesi gerekiyordu.
- **Avarız:** Başlangıçta savaş veya olağanüstü durumlarda geçici olarak alınan bir vergiydi. Ancak zamanla düzenli hale gelerek halk üzerinde önemli bir mali yük oluşturmuştur.
- Gelinlik vergisi:
- Arpalık vergisi:
- Uşak vergisi:
- Kır bekçisi vergisi:
- Hınzır vergisi:

Osmanlı'da Vergi Reformları (19. Yüzyıl)

Tanzimat Fermanı (1839) ile birlikte devlet, yalnızca idari ve hukuki alanlarda değil, mali yapıda da modernleşme yönünde önemli adımlar atmaya başlamıştır.

Önemli gelişmeler:

- Vergi sisteminin merkezileştirilmesi: Merkezi maliye bürokrasisin güçlendirilmesi: yeni kurumlar
- İltizam sisteminin kaldırılması girişimleri:
- Modern maliye bürokrasisinin oluşması: Maliye Nezareti

Cumhuriyet Dönemi Vergi Reformları

Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte mali sistemin yeniden yapılandırılması, yeni devletin ekonomik bağımsızlığı ve kurumsallaşması açısından temel önceliklerden biri olmuştur.

Osmanlı'dan devralınan vergi sistemi büyük ölçüde tarıma dayalı, parçalı ve modern ekonomik faaliyetleri kapsamakta yetersiz bir yapıdaydı. Bu nedenle Cumhuriyet yönetimi vergi sistemini hem modern bir maliye yapısına dönüştürmeyi hem de devletin düzenli gelir elde edebileceği kurumsal bir yapı kurmayı hedefledi.

Aşarın kaldırılması (1925):

1925 yılında aşarın kaldırılması hem ekonomik hem de siyasi açıdan önemli bir adımdı.

Bu reformun sonuçları:

- Tarımsal üretimin teşvik edilmesi
- Köylü üzerindeki vergi yükünün azaltılması
- Yeni devletin toplumsal meşruiyetinin güçlendirilmesi

1920–1950 dönemi: Bu dönemde bireylerin kazançları üzerinden vergi alınmasına yönelik modern sistemin temelleri atılmaya başlanmıştır. Amaç, tarım dışı sektörlerin gelişmesiyle birlikte gelir üzerinden alınan vergilerin sistemde daha önemli bir rol oynamasını sağlamaktır.

Temel hedefler:

- **Mali bağımsızlık**
- **Modern vergi sistemi**

1950 SONRASI MODERN VERGİ SİSTEMİ

1950'lerden itibaren Türkiye ekonomisinde sanayileşme ve kentleşme hızlanmış, buna paralel olarak vergi sisteminin de modern ekonomik yapıya uyum sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmesi gündeme gelmiştir.

- **1960–1980 döneminde modern vergi kanunları oluşturuldu.**

- Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963–1967) yürürlüğe girdi.
- Gelir Vergisi Kanunu (1961)
- Vergi Usul Kanunu (1961)
- 1970’ler: vergide beyan esasının güçlendirilmesi, incelemelerin artması
- Finansman Kanunu (1970): kamu yatırımlarının finansmanı
- Emlak Vergisi Kanunu (1970): Bina ve arazi vergileri modern bir emlak vergisi sistemi altında yeniden düzenlendi.
- Damga Vergisi Kanunu (1971): Resmî belgeler ve sözleşmeler üzerinden alınan damga vergisi modern bir çerçeveye kavuşturuldu.
- Harçlar Kanunu (1972): Kamu hizmetleri karşılığında alınan harçlar kapsamlı biçimde yeniden düzenlendi.

Günümüz Türk Vergi Sistemine Giriş

Bugünkü Türk vergi sistemi incelendiğinde bazı temel özellikler dikkat çekmektedir.

- Dolaylı Vergilerin Yüksek Payı (Sn. Mehmet Şimşek: %62, OECD ortalaması %45,3)
  - Türkiye’de vergi gelirlerinin önemli bir kısmı KDV ve ÖTV gibi dolaylı vergilerden elde edilmektedir. Bu durum vergi sisteminin tüketim üzerinden önemli ölçüde gelir topladığını göstermektedir.

- Gelir Vergisinin Sınırlı Tabanı (Gelir ve kâr üzerinden %23,3)
  - Gelir vergisi teorik olarak geniş bir kapsama sahip olsa da uygulamada kayıt dışı ekonomi ve çeşitli istisnalar nedeniyle vergi tabanı sınırlı kalabilmektedir.
- KDV ve ÖTV Ağırlığı
  - Otomobil: ÖTV %160
  - Elektronik sigara: ÖTV: %100
  - Alkollü içecekler: ÖTV: %220
  - %20 KDV: Elektronik eşya, mobilya, giyim, birçok ticari ürün ve hizmet — genel tüketim ve ticari mallar.
  - %10 KDV: Bazı gıda ürünleri, sağlık, eğitim, konaklama / turizm gibi indirimli kategoriye giren ürün & hizmetler.
  - %1 KDV: Temel gıda maddeleri, bazı tarım ürünleri, sosyal önceliği olan bazı ürünler — toplumun temel ihtiyaçlarını daha uygun fiyata sunmak için.

ÖDEV: “Ülkelerde vergi sistemleri, ekonominin yapısıyla doğrudan ilişkilidir. ABD, Çin, AB, Türkiye... Sizce Türkiye için hangi sektörlerde vergi tartışmaları öncelikli olmalı?”